

KİTLE HABERLEŞME VASITALARI VE EĞİTİM

Ar. Gör. Mustafa ÖZCAN*

Ele aldığımız konu iki önemli kavramı ihtiva etmektedir: *Kitle haberleşmesi* ve *eğitim*. Kitle haberleşme vasıtaları derken neleri kasdettiğimizi ve eğitimden ne anladığımızı açıklayarak konuya girmek uygun olacaktır.

Kitle Haberleşme Vasıtaları

Kitle haberleşmesi, düşünce, bilgi ve olayların çoğaltılarak, birçok kişi tarafından tâkip edilecek şekilde yazılı, sesli veya sesli ve görüntülü olarak, yayın şekline getirilmesiyle gerçekleştirilen haberleşmedir. Bu haberleşmeyi ülke ve dünya çapında duyuran veya gösteren yayın vasıtalarına da *Kitle Haberleşme Vasıtaları* diyoruz.

Başlıca kitle haberleşme vasıtaları gazete, dergi, kitap, radyo, televizyon, sinema, kaset, video, bülten, afiş, resim, fotoğraf ve grafiklerdir. Bu vasıtaların etkileme sahası, ev, mahalle, okul ve şehirden başlamak üzere bütün ülke ve dünyadır. Bunlar, dinleme, seyretme, okuma ve görme yoluyla ferdi ve kitleyi etkilemektedirler¹.

İnsanın şahsiyetinin şekillenmesinde, duygu ve düşüncelerinin oluşumunda, içinde yaşadığı çevrenin büyük önemi vardır. Çağımızda bu çevreyi oluşturan unsurların belli başlıları bu haberleşme vasıtalarıdır. Bu bakımdan kitle haberleşme vasıtası insan hayatını bütünüyle kavrayıcı bir yapıya sahiptir. İnsan hemen her yerde bu vasıtalarla karşı karşıyadır ve ister istemez onların etkisi altındadır².

Kitle haberleşme vasıtalarını benzer özelliklerine göre iki gruba ayırarak incelemek mümkündür:

* Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü Araştırma Görevlisi.

1 D.P.T., *Millî Kültür, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ekim, 1984, s. 367.

2 *Aynı eser*, s. 368.

1. Yazılı veya yazılı ve resimli olanlar: Kitap, dergi, gazete, afiş, resim, fotoğraf, v.b.g.
2. Sesli veya sesli ve görüntülü olanlar: Radyo, televizyon, video, sinema, kaset vb.g.

Bu iki gruptan, temsil edici örnekler olarak eğitim fonksiyonları üzerinde durmak, tamamı hakkında da bir fikir verecektir.

1. Yazılı veya Yazılı ve Resimli Kitle Haberleşme Vasıtaları: Kitap, Dergi ve Gazeteler

a) Kitaplar

Kitle haberleşme vasıtaları arasında sayılan kitabın ayrı ve önemli bir yeri vardır; binlerce yıllık geleneğiyle, en ciddi ve kalıcı olanıdır. Yeni araçların bulunması ve yaygınlaşması, kitabın hâkimiyetini henüz sarsabilmiş değildir. Gerçi son yıllarda, televizyonun yaygınlaşmasıyla kitap okuma alışkanlığının azaldığı şeklinde bir kanaat doğmuşsa da, bunun doğrulayacak ciddi bir bulgu henüz yoktur. Kitap hâlâ "zamanın elinden tutmamızı" sağlayan tek vasıtaadır.

Kitaba saygı duyan, yazılı kağıdı kutsal sayan bir milletin çocuklarıyız. Kütüphanelerimiz birbirinden güzel yazma eserlerle doludur. Ancak bugünkü anlamıyla kitapçılıkta yeteri kadar gelişmiş olduğumuz söylenemez. Bu durumun sebeplerinden birisi matbaanın ülkemize geç girmiş olmasıdır.

Ülkemizde matbaada basılan ilk kitap, 1729'da yayınlanan *Vankulu Lûgati*'dir. 1729'dan yeni Türk harflerinin kullanılmaya başlandığı 1929 yılına kadar geçen 200 yıl içinde ne kadar kitap basıldığını henüz tam olarak bilmiyoruz ancak bu sayının 300.00 civarında olduğu tahmin edilmektedir³.

1929'dan sonra gerek matbaacılık gerekse kitap yayını eskiye oranla artmıştır. 1984 yılı itibarıyla ülkemizde basılan kitap sayısı 7224'tür⁴.

Gazi Üniversitesi ile Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın müştereken yaptığı, gençlerle ilgili bir araştırmanın sonuçlarına göre, 12-24 yaş grubundaki gençlerin % 37.1'i hiç kitap okumadığını söy-

3 Sami N. Özerdim, "Türk Harflerinin İlk On Yılında Devlet Yayınları", *İletişim, AITIA Gazetecilik ve Halklar İlişkiler Yüksek Okulu Yay.*, Yıl: 1981, Sayı: 3, s. 54-55.

4 *DİE, Kültür İstatistikleri*, 1984, s. 3.

lemiştir. Başka bir araştırmaya göre de Ülkemizde okuma oranı onbinde sekizdir⁵.

Yayınlanan kitap sayısının azlığı ve okuma oranındaki düşüklük bu alanda henüz büyük hamlelere ihtiyacımız olduğunu göstermektedir.

b) *Gazete ve Dergiler*

Bildiğimiz kadarıyla ilk gazete Fransa'da, 1631 yılında yayınlamaya başlamıştır. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın 20 Kasım 1828'de çıkardığı bir Türkçe gazete olan *Vakayi-i Mısıriye*'yi saymazsak, Türk Basın Tarihi 1 Kasım 1831'de yayınlanmaya başlayan *Tahkım-i Vekayi* ile başlar⁶. Bu ilk Türk gazetesini 1840'da *Ceride-i Havadis*, 1860'da *Tercüman-ı Ahvâl*, 1862'de *Tasvir-i Efkâr* gazeteleri taksim etmiştir. Bugünkü anlamıyla dergiler de yine bu yıllarda çıkmaya başlamıştır. *Vekayi-i Tıbbiye*, 1850'de , *Mecmûd-i Fünûn* 1861'de *Ceride-i Askeriye* dergisi ise 1863'de yayın hayatına başlamıştır⁷. Aynı dönemde yabancı dilde yayın yapan başka dergi ve gazeteler'de vardır.

Ülkemizde Ondokuzuncu asrın ortalarında yayın hayatına başlayan süreli yayınların sayısı giderek artmış, 20. yüzyılın başlarında 156'ya ulaşmıştır. Bu sahadaki ilk büyük patlama II. Meşrutiyet'in ilânından sonra olmuş ve 1908'den sonraki bir yıl içinde 739 dergi ve gazete yayın için ruhsat almıştır⁸. 1936'da yapılan bir araştırmaya göre de Ülkemizde yayınlanan dergi ve gazetelerin sayısı 260'dır⁹. Günümüz Türk basını ise hem sayı hem de nitelik itibariyle eski yıllarla kıyaslanamayacak derecede gelişmiştir. 1984 yılı itibariyle gazetelerin sayısı 2635'tir¹⁰.

Bizi asıl ilgilendiren basının muhtevası ve gücüdür. Çünkü basın organları ancak kaliteli bir muhteva ile fonksiyon icra edebilir. Aksi halde sıradan bir yayın olmaktan öteye gidemezler. 155 yıllık mazisiy-

5 Gazi Üniv., 12-24 Yaş Gençlerin Sosyo-Ekonomik Sorunları. Ankara, 1986, s. 276; *Hürriyet-Pazar*, 2.11.1986, s. 13.

6 Orhan Koloğlu, *Takvim Vekayi*, Ankara, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yay., (y.t.y.), s.1, 178.

7 Nesimi Yazıcı, "Matbuat Müdürlüğünün Kuruluşu", *Gazi Üniv., Basın-Yayın Yüksek Okulu Dergisi*. Sayı: 5, Yıl, 1983, s. 114.

8 Erdal Yavuz, "Jön Türk Basını", *İletişim, AİTİA Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu Yay.*, Yıl: 1981, Sayı: 2, s. 201.

9 *Yeni Adam Dergisi*, Sayı: 156, 24.12.1936, s. 10-13.

10 DİE, *Kültür İstatistikleri*, 1984, s. 3.

le Türk basını yakın tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde meydana gelen her sosyal hadisenin önünde veya arkasında bir basın organı bulunmuştur. Bütün fikri ve siyasi hareketler mutlaka bir dergi veya gazete ile birlikte hayatiyet kazanmıştır. Meselâ, I. Meşrutiyeti hazırlayan Genç Türkler, yurt içinde ve dışında çıkardıkları gazete ve dergilerle davalarını benimseyen bir fikir çevresi yaratarak başarıya ulaşmışlardır. Gazi Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele için Sivas'a gidişinin 17. günü *İrâde-i Milliye* gazetesini, Mücadele'nin merkezini Ankara'ya taşımasının 43. günü de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesini yayınlamaya başlamıştır¹¹.

Türk aydınları hemen her dönemde basına büyük önem vermiş, onun "Dördüncü Kuvvet" olarak nitelendirilen gücünden istifade etmeye çalışmışlardır. Bir yazarımıza göre, Radyo-Televizyon gibi kitle telkin kaynaklarının sahneye çıkmış olmalarına rağmen, gazete dergi ve kitaplar "Millî tefekkür içinde müsbet-menfi hükümleri yaratan unsurların başında gelmektedir¹². Eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu'da *Yeni Adam* dergisindeki bir yazısında, gazeteci yazılı kağıdı her şeyden üstün tutar, eğer gazete basılmazsa sosyal hayatın duracağına, kültürün söneceğine inanır, kağıt ekmektir ve ondan ucuz olmalıdır demektir¹³.

Basının varlık sebebi eğitim değildir fakat ilk Türk gazetesi *Takvim-i Vekayi*'den beri¹⁴ basının en önemli fonksiyonlarından birisi kitleleri eğitmek olmuştur. Böyle olmakla birlikte ülkemizde basının hem gücü hem de eğitim fonksiyonu radyo ve televizyona göre sınırlıdır. Çünkü Türkçe gazetelerin toplam 3 milyon civarında olan tirajları ülke nüfusuna oranla çok azdır.

Eskişehirde yapılan bir araştırmada, çocukların okul kitapları dışındaki yazılı kitle haberleşme vasıtalarına duydukları ilgiyi ölçmek ve dünya görüşlerinin oluşumunda, günlük gazetelerin nasıl bir yer tuttuğunu görmek için, onlara gazete okuyup okumadıkları sorulmuştur¹⁵ Sonuçlar şöyledir:

11 E. Ferit Kayaş, "Cemal Kutay'a göre Türk Basını" *Boğaziçi Dergisi*, (sayısı yok.) Kasım, 1983, s. 18.

12 Aynı yazı, s. 18.

13 İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Kağıt Ekmektir.", *Yeni Adam*. Sayı: 170, 11.1.1973, s. 2.

14 Koloğlu, *Ön.ver.* s. 7.

15 Z.M. Zillioğlu, *Sinematografik Bilim-Kurgu Yayınlarının Çocukların Dünya Görüşünün Oluşumu Üzerindeki Etkileri*, Anadolu Üniv. Yay., Eskişehir, 1986, s. 91.

Çocukların Gazete Okuma Durumu

Okuma Durumu	Sayı	%
Düzenli, hergün	15	50.0
Arasına	15	50.0
Hiç okumama	—	50.0
Hiç okumama	15	—
TOPLAMA	30	100.0

Çocukların yarısı hergün gazete okuduğunu, diğer yarısı ise arasıra okuduğunu söylemiş, hiç okumam diyen olmamıştır. Ancak bu araştırma bir şehir merkezinde yapılmıştır ve Türkiye'ye genellemek mümkün değildir.

2. Sesli veya Sesli ve Görüntülü Kitle Haberleşme Vasıtaları: Radyo ve Televizyon.

a) Radyo :

Radyo, 20. yüzyılda bulunup geliştirilen, kitle haberleşme vasıtalarından biridir. Dünyada sürekli ilk radyo vericisi 2 Kasım 1920'de A.B.D.'nde kurulmuş, hemen sonraki yıllarda da diğer ülkelerde sürekli radyo yayınları başlamıştır¹⁶. Ülkemizde ise ilk radyo vericisi 1927'de faaliyete geçmiştir. Yayın hayatına "Telsiz Telefon Türk Anonim Şirketi"nin yönetiminde başlayan Türk Radyosu, 1936'da PPT'ye devredilmiş, 1940'da Basın - Yayın Genel Müdürlüğü bünyesine alınmış, 1964'de ise 359 sayılı kanunla TRT Kurumuna verilmiştir. Teknolojik yeniliklere ve Türkiye'nin maddi imkânlarına paralel bir artış gösteren radyo verici ve alıcılarının gücü ve sayısı giderek artmış, bugün TRT Radyoları yurt dışına 16 dilde yayın yapar hâle gelmiştir.

Ülkemizde artık radyo alıcısı olmayan aile kalmamıştır. denilebilir. 1984 yılı itibarıyla yurdumuzdaki radyo cihazı sayısı, toplam 10.015.413'tür., ancak bu rakam sadece ruhsatlı radyo alıcılarının sayısını göstermektedir¹⁷.

Radyonun eğitim bakımından fonksiyonu 1960'dan sonra Anayasa'lar başta olmak üzere, ilgili kanunlarda yer almaya başlamıştır.

16 Ayses Aziz, *Radyo ve Televizyonla Eğitim*, Ankara, Üniv. Eğitim Fakültesi Yay. 1982, s. 9.

17 DİE, *Türkiye İstatistik Yıllığı*, 1985. Ankara 1985, s. 324.

Radyo, haber verici, eğlendirici, "kültür ve eğitime yardımcı" bir kitle haberleşme vasıtası olarak kabul edilmektedir¹⁸.

b) *Televizyon*

Televizyon ise radyo'dan daha genç fakat daha güçlü bir kitle haberleşme vasıtasıdır. İlk düzenli televizyon yayını, 1936 yılında İngiltere'de başlamış, bunu A.B.D. ve diğer ülkeler tâkibetmiştir. Radyonun tecrübe birikiminden de istifade eden televizyon hızlı bir gelişme göstererek günümüzde en fazla ilgi toplayan bir araç haline gelmiştir.

Ülkemizde ilk televizyon yayını ise 1968'de gerçekleşmiştir. Radyo ile mukayese edilince televizyonu ülkemize getirmekte geç kaldığımız söylenebilir. 18 yıllık kısa geçmişine rağmen küçümsenemeyecek bir gelişme kaydeden TRT Televizyonu, 6 Ekim 1986'da ikinci kanal'dan yayına da başlamıştır. 1984 yılı itibariyle ülkemizdeki Televizyon alıcılarının sayısı toplam 11.515.434'tür. Bu rakam da sadece ruhsatlı televizyon sayısını göstermektedir¹⁹.

TRT Bünyesinde bulunan radyo ve televizyonda yayınlanacak programlar yıllık "Genel Yayın Plânları"yla düzenlenmekte, bu plânlarda eğitime önemli bir dilim ayrılmaktadır. Meselâ, "TRT 1986 Genel Yayın Plânına" göre eğitim-kültür programlarının oranı tele-

Radyo ve Televizyon Yayınlarının Yıllık Oranları.

Yayın-Türü	TRT-1 %	TRT-2 %	TRT-3 %	TV %
Eğitim-Kültür	20	15.5	1	28
Drama	5	3.5	—	30
Eğlence	4	—	—	7
Müzik	51	70	94	7
Haber-Spor	15.5	9	4	20
Reklâm	4	1	—	7
Diğerleri	0.5	1	1	1
TOPLAM	100	100	100	100

Kaynak: TRT 1986 Genel Yayın Plânı, s. 49.

18 Aziz, *Ön. ver.*, s. 81.

19 DİE, *Türkiye İstatistik Yıllığı*, 1985, s. 324.

vizyonda yüzde 28, radyolardan ise TRT-1'de yüzde 20, TRT-2'de yüzde 15,5, TRT-3'de ise yüzde 1'dir. Biz yalnız eğitim programlarının değil yayınlanan tüm programların eğitici bir fonksiyonu olduğu kanaatindeyiz.

Anayasamız radyo ve televizyonun eğitim fonksiyonunu "milli kültür ve eğitime yardımcılık" olarak nitelemektedir. 2954 Sayılı TRT Kanunu ise radyo ve televizyon yayınlarının "Türk milli eğitiminin temel görüş, amaç ve ilkelerine" uyması esasını kabul etmektedir²⁰.

Eğitim Kavramı

Hemen herkes eğitimle az veya çok ilgilenmiştir. Öğrenci olmuştur, öğrenci velisi olmuştur veya eğitim sorunları üzerinde düşünmüştür. Eğitim kelimesi bize genellikle okul, öğretmen, ders araçları v.b. hatırlatır. Oysa okulun ve öğretmenin olmadığı toplumlarda da eğitim bir olgu olarak vardır. Çocuk veya yetişkin hiç bir ferdi, eğitim dediğimiz etkileşim sürecinin dışında tutmak, mümkün değildir. Bu süreç çocukların tabiata, kültüre ve gelecekteki hayatlarına, yetişkinlerin yeniliklere uyum sağlamasını temin eder. İkel toplumlarda tesadüflerle, hayatın günlük akışı içinde kendiliğinden gerçekleşen eğitim, zamanla plânlı bir faaliyet haline gelmiştir. İlk çağlarda anne-baba veya toplumun diğer yetişkinleri tarafından eğitilen genç nesiller, bilgi birikimi, ihtisaslaşma, nüfus artışı v.b. faktörlerin ortaya çıkmasıyla okula ve öğretmene mecbur hâle gelmiştir²¹. Böylece, toplumlar, yaygın olarak gerçekleştirdikleri eğitim sürecinin daha kaliteli olması için yeni kurumlar oluşturmuşlar ve eğitim, kimin, ne zaman, kime ne öğreteceğinin, nasıl öğreteceğinin belli olduğu "ör-gün" bir faaliyet haline gelmiştir. Okulun ve öğretmenin varlık sebebi, kültürü yetişen nesillere kazandırmaktır. Zamanla gelişen okullar bir sistem bütünlüğü kazanmış ve günümüz toplumlarında bakanlıklar hâlinde teşkilatlanmışlardır.

Ülkemizde eğitimden birinci derecede sorumlu kurum Milli Eğitim Bakanlığıdır. Üniversiteler MEB'nin hazırladığı temel üzerinde çalışmaktadırlar. Çocuklarımıza milli kültürü sevdirmek, öğretmek ve yaşatmak, onları kanunlarla tesbit edilen niteliklere sahip birer milli şahsiyet haline getirmek, Milli Eğitim Bakanlığı'nın temel vazifesidir.

20 TRT, 1986 *Genel Yayın Plânı*, s. 1-2.

21 Mustafa Özcan, "Okul Dışı Gençliğin Eğitimi" *Gazi Üniv., Kültür ve Gençlik Sempozyumu*, 13-14-15 Kasım 1985. s. 301.

Kitle Haberleşme Vasıtaları ve Eğitim

Eğitim esas olarak okullarda yapılmaktadır, ancak okulla birlikte çevremizi kuşatan diğer kurum ve kişiler de güçleri oranında, kişiliğimizin oluşmasına tesir ederler. Modern haberleşme vasıtalarının bulunmadığı dönemlerde en önemli eğitim kurumu okul, en tesirli eğitici de öğretmendi. Böyle bir toplumda öğrencinin gözünde öğretmeni örnek ve etkili bir insandır. Anne - baba da dahil olmak üzere, diğer bütün yetişkinler öğretmenden sonra gelir.

Günümüzde durum farklılaşmış, okul kadar güçlü yeni kurumlar toplum hayatına karışmıştır. Varlık sebepleri eğitim olmayan ancak eğitici fonksiyonlarını her an hissettiğimiz yaygın eğitim kurumlarının, en önemlileri kitle haberleşme vasıtalarıdır. Bu yeni kurumlar bir bakıma okulun ve öğretmenin hâkimiyet sahasına müdahale etmiştir. Bunlara, "eğitim kurumlarımızın çağdaş ortakları" da diyebiliriz.

Eski devirlerde öğrenci okulun ve öğretmenin tesir sahasında idi. Okul dışındaki hayatı, kendisini okul kadar etkileme gücü olmayan bir çevrede geçirdi. Günümüzde ise öğrenci, öğretmeniyle yüzyüze olduğu birkaç saatten sonra, kendisini öğretmeni kadar hatta bazan ondan daha fazla etkileme gücüne sahip kişi veya vasıtalarla kuşatan bir çevrede yaşamaktadır. Mesela, okuldan eve geldikten sonra okuduğu dergi ve gazetelerde, öğretmeninden daha bilgili olduklarını düşünebileceği yazarlarla karşılaşmakta, radyo veya televizyonda öğretmeninden daha güzel konuşan, daha iyi giyinen, daha çok şey bilen insanları dinlemekte veya seyretmektedir. Birbirinden cazip televizyon programları, çizgi filimler, dizi filimler v.b. onu saatlerce televizyon karşısında tutabilmektedir. Aynı durum yetişkinler için de söz konusudur. Hiçbir öğretmen bu bakımdan, televizyon kadar güçlü değildir. Ancak bu durum, her zaman televizyonun öğretmenden daha güçlü bir "eğitici" olduğu anlamına gelmez.

Kitle haberleşme vasıtalarının hepsinin kendine göre bir eğitim fonksiyonu vardır. Ancak bunlar arasında televizyon, daha etkili bir vasıta olarak kabul edilebilir. Araştırma sonuçları da bu görüşümüzü desteklemektedir. Televizyonun diğer kitle haberleşme vasıtalarından farklı olduğunu, konuya bir başka açıdan yaklaşarak da tesbit edebiliriz:

Gazete, dergi ve kitaplar çağdaş insanın, medeni insanın zaruri ihtiyaçları arasına girmiştir. Çoğumuz gazetelere şöyle bir göz atma-

dan sabah kahvaltısı bile yapamıyoruz. Ancak bunları almak yahut almamak veya okuyup okumamak yine de bizim irademize bağlıdır. Herşeye rağmen gazete, dergi ve kitap almayan, alsa da okumayan birçok insan aramızda yaşamaktadır. Üstelik bunları okuyup anlamak da bir ön hazırlığı gerektirmektedir.

Sesli veya hem sesli hem görüntülü olan kitle haberleşme vasıtalarından radyo, artık evimizin "baş köşesinde" değildir. Videonun yaygınlaşmamış, sinema da eski çekiciliğini kaybetmiştir. Bu gruba giren KHV'dan televizyon, hâlen en yaygın ve en cazip olanıdır. Evimizdeki televizyonu açıp açmamak aileyi oluşturan fertlerin tek tek iradesine bağlı değildir. Yapılan bir araştırmaya göre ilkökul öğrencilerinin % 75 i, evde televizyonu kendilerinin açtığını söylemektedir. Eğer çocuklar televizyonu açmazsa abla, ağabey, anne-baba veya evde bulunan bir başkası yayın saati geldiğinde televizyonu mutlaka açmaktadır. Bugün ülkemizde, evde cenaze olması gibi çok özel günler hariç, televizyon seyredilmeyen bir tek gün yoktur. Eğer tek başınıza yaşamıyorsanız programı beğenmemiş olsanız da televizyonu kapatamazsınız. Çünkü yaşları ve eğitim seviyeleri farklı olan aile fertlerinden herhangi birisi muhtemelen o programı seyretmek isteyecektir. Ayrıca televizyon seyretmek çaba gerektirmeyen, kolay bir iştir. İnsanın kolaya eğilimli tabiatına da uygun düşmektedir.

Burada radyo ve televizyonun çocuklar, gençler ve yetişkinler üzerindeki etkilerini belirlemek için yapılmış araştırma sonuçlarından birkaç örnek vermek yerinde olacaktır. Çorum ve Çankırı çevresindeki iki köyde yapılan "Kırsal Kalkınmada Radyodan Yararlanma" konulu bir doktora çalışmasının sonuçlarından bazıları şöyledir²²:

Köylülerin yüzde 90'ını radyo sahibidir. Hergün radyo dinleyenlerin oranı yüzde 53'tür. Diğerleri de fırsat buldukça radyo dinlemektedir. Radyo dinlemiyenlerin oranı sadece yüzde 3.6'dır. Köylülerin % 80'e yakını radyoyu haberleri dinlemek ve birşeyler öğrenmek için dinlediklerini söylemiştir. Ençok dinlenen programlar, "Köy Programları" "Haberler" ve Türkülerdir". Köy Programlarında duyup öğrenilenlerle ilgili bir soruya verilen cevapların yüzde si de şu şekilde dağılmaktadır:

Araştırma sonuçlarına göre köylülerin yüzde 45.9'u yeniliklerden haberdar olma kaynağı olarak tarım teknisyenini, yüzde 35'i radyo-

²² Mesut Özgen, *Kırsal Kalkınmada Radyodan Yararlanma*. A.Ü. Eğitim Bil. Fak. Eylül 1983, Yayınlanmamış doktora tezi.

Radyodan Öğrenilenler	Toplam %
Tarımla ilgili	82.6
Bağ - Bahçecilik	26.1
Hayvancılık	40.2
Eğitim ve Sağlık	40.2
Pazarlama	14.1
Toplumsal konular	3.2

yu, yüzde 11.7'si de muhtarı göstermektedir. Yeniliklerin benimsenmesini etkileyen kaynakların neler olduğu hakkındaki bir soruya da köylülerin % 70.2'si tarım teknisyeni, yüzde 11.7'si muhtar, yüzde 7.2'si radyo, yüzde 6.3'ü komşular cevabını vermiştir. Radyonun da en az tarım teknisyeni kadar bilgi vereceğini kabul edersek, bu sonuçlar davranış değiştirmede yüzyüze-doğrudan ilişkinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Henüz 18 yıllık bir geçmişi olmasına rağmen televizyonun etkileri daha fazla araştırılmaktadır. Elimizde bu konuda yapılmış yüksek lisans ve doktora seviyesinde birçok araştırma vardır. Bunlardan bir kaçının sonuçları da şöyledir:

Ankara'da yapılan ve Televizyonun ilkökul öğrencileri üzerindeki etkilerini araştıran yüksek lisans seviyesindeki bir çalışmanın²³ sonuçlarına göre, öğrencilerin % 62.5'i her zaman, % 36,87'si ise bazan Televizyon seyrettiklerini söylemişlerdir. Yani toplam olarak öğrencilerin % 99'u televizyon seyretmektedir. Televizyonun niçin seyrediyorsunuz sorusuna öğrencilerin % 55'i eğittiği ve eğlenceli olduğu için, % 13'ü çizgi filimleri sevdiği için, % 21'i programlar hoşuna gittiği güzel olduğu için cevabını vermiştir. Evlerinde televizyonu çoğunlukla kimin açtığı sorusuna ise öğrencilerin % 74,37'si "ben" karşılığını vermiştir. Çocuklara yöneltilen ilgi çekici sorulardan birisinin cevapları da şöyledir:

Öğrenciler, "televizyondan faydalı şeyler öğreniyor musunuz?" sorusuna % 95 oranında "evet" cevabı vermiştir. Araştırma sonuçlarına göre tatil günlerinde sürekli televizyon seyreden öğrencilerin oranı % 88'dir. En çok beğenilen programlar ise çizgi ve dizi filimlerdir.

23 Cahide M. Dağeri, *Televizyonun İlkokul Öğrencileri Üzerine Etkileriyle İlgili Bir Araştırma*, A.Ü. Eğitim Fakültesi, Ekim 1979, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aşağıdaki ev eşyalarından hiçbiri evinizde olmasa idi, önce hangisini alırdınız?	TOPLAM	
	Sayı	%
Radyo	13	8.12
Buzdolabı	36	22.5
Televizyon	76	47.5
Çamaşır Makinası	17	10.62
Teyp	3	1.87
Cevapsız	15	9.37
TOPLAM	160	99.98

TRT Kurumunun Haziran 1986'da yaptırdığı bir araştırmanın sonuçlarına göre de²⁴ ülkemizde televizyon seyretme oranı, % 92,4'tür. Televizyon seyredenlerin % 60'ı programları "çok iyi ve iyi" bulduklarını söylemiştir. Vatandaşların % 58.88'i televizyonu hergün % 38.6'sı ise arasıra seyrettiğini ifade etmiştir. Televizyonda yenden yayınlanması en fazla istenen üç dizi ise, sırasıyla "açımak" (% 39), "Küçük Ağa" (% 31.3), ve "Kartallar Yüksek Uçar" (% 28,8) adlı dizilerdir.

Verdiğimiz bu araştırma sonuçları televizyonun toplum hayatına ne denli girdiğini ve ne kadar önemli bir haberleşme vasıtası hâline geldiğini göstermektedir. Ancak bu sonuçlar genellikle televizyonun olumlu yönlerini vurgulamaktadır. Oysa televizyonun olumlu olduğu gibi olumsuz fonksiyonları da vardır: Televizyonun fonksiyonları genel olarak, "eğlendirme, eğitim, haber verme ve inandırma" olarak ifade edilmektedir. Televizyon, dünyayı evimizin içine getirmekte ve ufkumuzu genişletmektedir. Kültürün nesillere aktarılmasını ve yaygınlaşmasını dilin daha güzel konuşulmasını sağlamaktadır. Mesela, TRT televizyonu yayınları Kıbrıs Adasına ulaştıktan sonra, orada yaşayan soydaşlarımız Türkçeyi daha güzel konuşmaya başlamıştır²⁵.

Ayrıca, mal ve hizmetlerin tanıtılmasını sağlar, kitleleri eğlendirir, özel eğitim programlarıyla her seviyedeki "örgün" eğitime destek o-

24 TRT Genel Müdürü Tonca Toskay'ın 6 Ekim 1986 günkü Basın toplantısındaki Açıklamaları - Gazeteler.

25 Önder Ulay, "Televizyon Yayıncılığında Eğitim Programları Üzerine Düşünceler" *TRT Yayıncılık ve Haberleşme*, Sayı, 133, Nisan 1986, s. 19.

lur²⁶. Televizyonun olumlu özelliklerini daha da çoğaltmak mümkündür²⁷.

Madalyonun bir de öbür yüzü vardır. Televizyon seyredenlerin program seçme imkânı yoktur. Reklâmlar, çocuklar başta olmak üzere hemen herkeste gereksiz tüketim eğilimi doğurmakta, bazı davranışları da olumsuz yönde değiştirmektedir²⁸. Televizyonun eğitim açısından bizi ilgilendiren bir özelliğide, seyredenlerin pasif-hareketsiz kalmasıdır. Televizyon çocuk veya yetişkin her yaştan insanı saatlerce karşısında tutabilmektedir, ancak bunun manası, televizyon hergün bizi saatlerce eğitiyor demek değildir. Eğitimde katılım veya bizzat yapmanın çok önemli bir yeri vardır. Arabanın nasıl kullanıldığını dinlemekle şoför olunmaz, veya ilmi araştırmanın nasıl yapıldığını dinleyerek bilgin olmak mümkün değildir. Televizyonun çocuk üzerinde anne-baba veya öğretmen kadar etkili olduğunu iddia edenler araştırmacılar da vardır. Fakat biz iyi yetişmiş anne-babanın ve öğretmenin çocuklarla kuracağı yüzyüze ilişkinin, daha etkili olduğu inancındayız²⁹.

SONUÇ

Okullar, eğitimden, birinci derecede sorumlu olan kurumlardır. Ancak eğitim yalnız okulda olmaz. Okulu da içine alan bir çevrede gerçekleşir. Çağımızın insanı, kitle haberleşme vasıtalarıyla kuşatılmış bir çevrede yaşamaktadır. Çevremizi saran kişi ve kurumlardan hangisi bizi daha fazla etkiliyorsa, o, bizi daha çok eğitiyor demektir. Eğitmek, bir anlamda tesir etmek, değiştirmektir. Kitle haberleşme vasıtaları ile eğitim kurumları birleşik kaptaki suya benzetilebilir. Eğitim kurumları zayıfladıkça kitle haberleşme vasıtalarının insanı eğitime gücü artmakta, okullar ve öğretmenler güçlendikçe, haberleşme vasıtalarının etkisi zayıflamaktadır.

26 Özgül, Özgenç. "TRT'nin Okul Öncesi Eğitimi Yaygınlaştırmada Rolü" *YA-PA Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*, 1985. İstanbul YA-PA yay., 1985, s. 121-136.

27 Mahmut Tezcan, *Boş Zamanların Değerlendirilmesi*. A.Ü. Eğitim Bil. Fak. Yay., Ankara, 1982, s. 103-106.

28 Yahya Akyüz, "Çocukların Televizyon Yayınlarına Karşı Korunması". *A.Ü. Eğit. Bil. Fak. Dergisi* 1979. Cilt, 12, Sayı 1-4'den ayrı basım.

29 Televizyonun olumlu ve olumsuz etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: *Kitle İletişim Araçları ve Eğitim Sempozyumu*. Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Yay., Ank. 1985.

Kanunlarımız milli kültürümüzü yetişen nesillere aktarma görevini örgün eğitim kurumları olan okullara vermiş, yaygın eğitim kurumları dediğimiz, kitle haberleşme vasıtalarını okullara yardımcı olmakla görevli kılmıştır; doğrusu da budur. Ancak hızlı teknolojik gelişme kitle haberleşme vasıtalarının insanımızı etkileme gücünü hergün biraz daha artırmakta, eğitim kurumlarımız ise kendisini aynı hızla yenileyememektedir. Bugün Türk insanının şahsiyetini şekillendiren en önemli kurumun okul olduğunu söylemek biraz zordur. Milli eğitimin mükemmel diyebileceğimiz amaçlarına rağmen, yakın tarihimizde yaşadığımız acı olaylar, eğitim kurumlarının bu amaçları gerçekleştiremediğini yani özlediğimiz insanı yetiştiremediğini ortaya koymaktadır.

Bu durumu düzeltmek için ne yapılabilir? Her seviyedeki eğitim kurumu mutlaka kendisini yenilemeli, muhteva milli ve çağdaş, ders araçları ve yöntemler modern olmalı, öğretmenler itina ile seçilip çok iyi yetiştirilmelidir. İyi yetişmemiş öğretmenlerin genç nesilleri iyi yetiştirmesi mümkün değildir. Kitle haberleşme vasıtaları ise okulda verilen eğitimi destekleyici bir rol oynamalıdır. Her türlü yaygın milli ve çağdaş kültürü tanıtmaya vesile teşkil etmelidir. Aksi halde onların zararlarını telâfi etmek çok daha zordur. Çünkü yayımlar, yalnız öğrencilere değil, öğrencilerle birlikte, aynı anda bütün topluma mesaj vermektedir.